

Spaudos draudimas Lietuvoje 1864–1904 m.

RŪTA KUNCINĖ

Istorijos bėgyje Lietuva patyrė nemažai skriaudų iš savo didžiųjų kaimynų pusės. Kėsin-tasi į mūsų teritoriją. Norė-ta mus pavergti. Siekta atimti brangiausią tautinio ir kulturi-nio bendravimo pagrindą – spaudą ir kalbą. Bandyta mus nutautinti, paversti kitos tau-tos dalimi.

Bet esame lietuviai, ir ne kartą apgynėme savo teritoriją. Ne kartą atkakliai gynėme ir savo teisę išlikti tauta. Šian-dien su pasididžiavimu minime vieną kultūrinės kovos pergalių – spaudos atgavimo 100-tąsias metines. Šia proga prisimename tuos, kurie, negailėdami jėgų ir sveikatos, nebodami nuolatinių pavojų, rūpinosi kny-gų leidyba, gabenimu ir platinimu. Kurie kovą už lietuvišką knygą paverė kova už visos tautos ateitį. Pabrėžiant lietuviškos spaudos lotyniškais raš-menimis atgavimo reikšmę lietuvių tautos kultūros ir politi-kos raidai, Lietuvos Respubli-kos Seimas 2004-uosius metus paskelbė Kalbos ir knygos me-tais. Ta proga rengiamos konfe-rencijos, parodos, numatytas paminklų projektavimas, kny-gnešių kapaviečių sutvarkymas. Ši sukaktis randa atgarsį ir už Lietuvos ribų. Lietuviškos spau-dos atgavimo šimtmečio pami-nėjimas įtrauktas į UNESCO 2004–2005 metų minimų datų sąrašą, kuriame yra pasaulio kultūrai, švietimui ir mokslui nusipelnusių žmonių bei įvy-kių jubiliejinės datos.

Prisiminkime istorinius įvy-kius. Lietuvių spaudos lotyniškų raidynų draudimas sietinas su Rusijos imperijos vykdyta rusinimo politika ir siekiu lietuvių nutautinti bei paversti stačiatikiais. 1864–1865 m. už-draudžiama spausdinti ir įvežti lietuviškas knygas, vartoti lietuvių kalbą vietinės savivaldos ir administracijos įstaigose, ne-leista jose dirbti katalikams. Uždarius Vilniaus universitetą ir kitas jo bazėje sukurtas aukš-tasias mokyklas, lietuvių jau-nuoliai, siekė mokslų, turėjo vykti mokytis į Estijos, Rusijos, Ukrainos, Lenkijos universite-tus. Dauguma jų baigė mokslus negalėję gauti darbo Lietuvoje, nes į valstybines įstaigas buvo priimami tik pravoslaviai. Tai buvo didelis nuostolis tautos dvasiniam vystymuisi, nes da-lis negausios inteligentijos bu-vo priversta gyventi už Lietu-vos ribų.

Uždraudusi lietuviškų knygų leidybą lotyniškais raidėmis,

Rusijos valdžia ėmėsi organi-zuoti jų leidybą rusiškų raidy-nu – kirilica. Per 40 metų spau-dos draudimo laikotarpį buvo išleisti 54 leidiniai bendru 50,000 tiražu. Tokiu būdu buvo siekiama pajungti lietuvių rusiškos kultūros įtakon, ati-traukti nuo savo rašto tradicijų. Tad palaipsniui kova už loty-nišką raidyną virto kova už tautos išlikimą.

Pirmiausia naujų lietuviškų leidinių stygių pajuto lietuvių katalikai dvasininkai. Reli-ginems apeigoms ir auklėjimui reikėjo naujų maldaknygių, ka-tekizmų. To meto Lietuvoje dvasininkija sudarė gausiausią lietuvių šviesuomenės dalį. Že-maitijos vyskupas Motiejus Va-lančius pirmasis suorganizavo knygelių leidimą Tilžėje, jų per-gabenimą per sieną bei plati-nimą. Ilgainiui į šį darbą įsi-jungė ir šviesuoliai pasau-liečiai.

Mažoji Lietuva (Prūsijos ka-ralystė) vėl tapo lietuviškos spaudos centru. Daugiausia lei-

suvaicino svarbų vaidmenį lie-tuvių kovoje už spausdintą žodį.

1871 m. panaikinus karo pa-dėtį Lietuvoje, įvestą po 1863 m. sukilimo, visi to meto su-varžymai neteko galios. Dauge-lis jų buvo iš naujo paskelbti įstatymo forma. Spaudos drau-dimo įstatymas paskelbtas ne-buvo. Todėl nuo to laiko prasi-dėjo nelegalus rusų administra-cijos vykdomas knygnešių per-sekiojimas, kuriam nebuvo jo-kio teisinio pagrindo. Buvo taikomos administracinės nuo-baudos, panaudojant gubernato-rių teisę be teismo teisti ir skirti administracines baus-mes, kurios visgi buvo labai ne-vienodos – nuo kelių dienų ar savačių arešto iki ilgų trem-ties į Rusiją ir Sibirą. Kovoja-ma buvo ne tik su knygnešiais, bet ir su draudžiamų knygų skaitytojais. Į persekiojimus buvo įtraukta pasienio sargyba, policija, žandarmerija, pašti-ninkai, pradžios mokyklų mo-kytojai rusai. Istorikų pas-

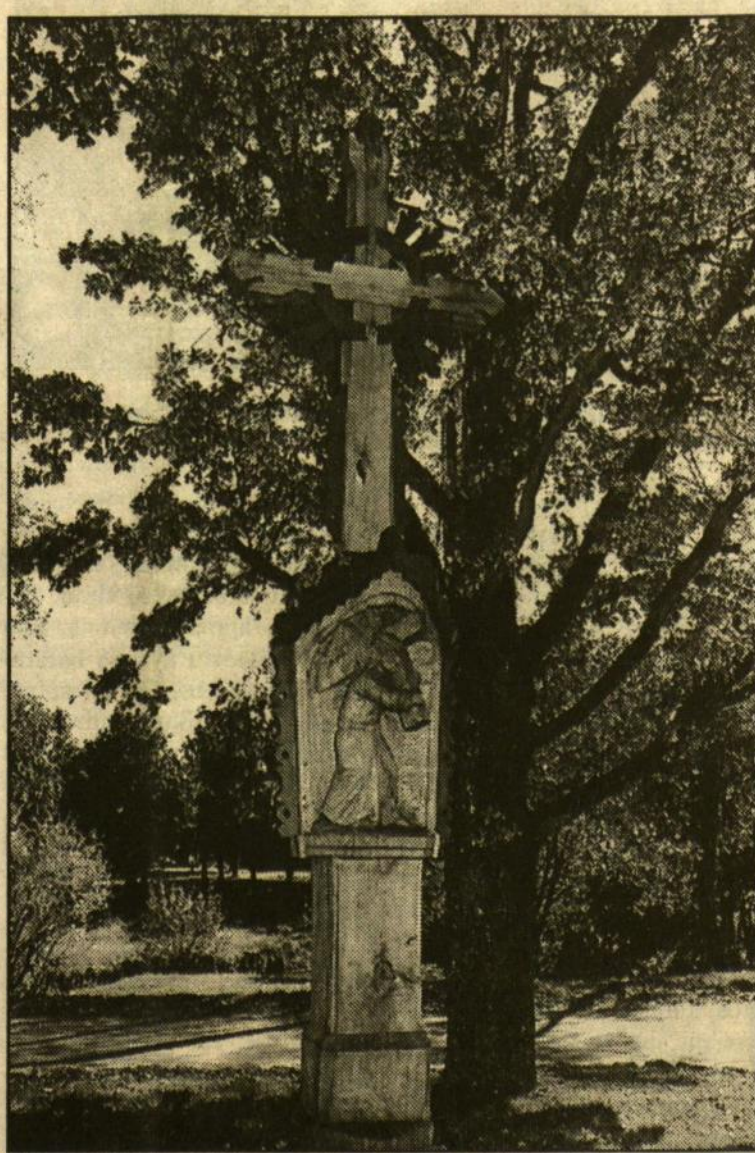
Bet esame lietuviai, ir ne kartą apgynėme savo teritoriją; ne kartą atkakliai gynėme ir savo teisę išlikti tauta

dinių buvo išspausdinta Oto fon Mauderodės, Johano Šen-kės ir kt. spaustuose Tilžėje, Martyno Jankaus spaustuose Tilžėje ir Bitėnuose, Hartungų spaustuose Karaliaučiuje ir kt. Per visą spaudos draudimo lai-kotarpį Mažosios Lietuvos spaustuose išspausdinti 2,687 lietuviški leidiniai, o jų tiražas siekė apie 5 milijonus vienetų. Mažonoje Lietuvoje pasirodė ir pirmieji Lietuvai skirti periodi-niai leidiniai – *Aušra*, *Šviesa*, *Varpas*, *Ūkininkas* ir kt.

Svarbus lietuviškų knygų lei-

kaičiavimu su draudžiamais leidiniais į valdžios rankos pateko apie 3,000 gabentų, pla-tintojų ir skaitytojų. Per visą spaudos draudimo laikotarpį iš-tremta buvo apie 160 knyg-nešių, o areštų ir kalėjimų nu-bausti 903.

1900–1903 m. A. Macijausko ir P. Višinskio bylos pateko į Rusijos vyriausią teismo įstaigą – Senatą. Jos davė pagrindą viešai pripažinti spaudos drau-dimo įstatymo nebuvimą. 1904 m. balandžio 24/gegužės 7 d. Rusijos caras panaikino spau-dos draudimą. Kova buvo lai-mėta. Spaudos draudimas ne tik kad nesurūšino lietuvių, bet atvirkščiai, skatino tautinę vie-lybę ir politinio išsivadavimo

*Kaip savo kryžių nešei tu knygą
Ir neieškojai lengvesnio nešulio...*

nuotaikas.

Leidinių parinkimas ir spau-sdinimas buvo tik pirminis su-dėtingo darbo tarpnis. Antra-sis buvo kur kas sudėtingesnis ir pavojingesnis. Knygas rei-kėjo nelegaliai pergabenti į Lie-tuvą ir ten jas išplatinti. Ši darba atliko knygnešiai, tapę lietuvių kovos už spaudą simbo-liu. Tai buvo daugiausia pa-prasti kaimo žmonės, valstiečių luomo atstovai. (Beveik 80 proc. kultūrinio pasipriešinimo daly-vių sudarė valstiečiai, 4,6 proc. – inteligentai, 7,4 proc. – mies-tiečiai, 5,1 proc. bajorai.)

Kai kurie, ilgus metus besi-versdami knygų gabenimu ir platinimu, užsidirbdavo sau pragyvenimui. Bet turtų nė vie-nas neprigyveno. Nemažai knygnešiais tapusių jaunuolių gimė jau išgaliojus spaudos draudimui. Ne vieną jų šiam darbui paskatino vyresnieji – tėvai, giminės, artimųjų pažis-tami knygnešiai. Ne vienas jų į šią rizikingą veiklą įsitraukė neturėdami nė 20 metų. Vieni jų mokėsi pas daraktorius, kiti patys mokė valstiečių vaikus slaptose mokyklose. Pasiturin-čių tėvų atžalos baigdavo moks-lus ir dažnai savo lėšomis rem-davo draudžiamos spaudos lei-dybą, rašė straipsnius į leidi-nius. Neturtingųjų tėvų vaikai ir našlaitiai aukštųjų mokslų nebaigdavo. Išmokę skaityti ir rašyti tapdavo sumaniais kny-gnešiais. Kai kurie pramokdavo knygnešio darbo, siuvėję, batsiu-vio ar staliaus amato, kas jiems padėdavo keliaujant po kaimus platinti draudžiamą spaudą. Ne vienas jų nueidavo po 30–40 km išnešiodami leidinius skai-tytojams.

Jie buvo pasienio sargybos gaudomi ir apšaudomi, sumu-šami tardant, traumuojami ir suluošinami. Jų namuose ir sodybose dažnai buvo daromos

kratos. Knygos buvo slepiamos savo ir kaimynų sodybose įrengtose slėptuvėse, medžių drevėse, sodo inkiluose, bažny-čių varpinėse. Jie buvo bau-džiami areštu, kalėjimu ir tremtimi, ir tik nedaugeliui pa-vykdavo atsipirkti bandomis ar kyšiais. Jie buvo drąsūs, iš-tvermingi ir atkaklūs – tar-dymų metu bendradarbių ne-įduodavo, rėmė ir globojo vieni kitus. Dauguma jų atlikę baus-mes ir sugrįžę iš tremties į Lie-tuvą vėl stodavo kovon už lietu-višką knygą. Ne vienas jų buvo nubaustas kelis kartus, bet jie neišsizadėdavo pradėtos veik-los. Paminėsiu iškilesnių tauti-nio sąjūdžio veikėjų vardus. Vi-sų pirma – tai Jurgis Bielinis, vadinamas knygnešių karaliu-mi. Per 31 metus trukusią knygnešio veiklą jis kartu su talkininkais pergabeno per sieną ir išplatino beveik pusę visų tuo metu Mažonoje Lietuvoje iš-leistų knygų, subūrė didžiausią spaudos platintojų tinklą, bu-vo vienas Garšvių knygnešių draugijos įkūrėjų. Ne vieną įtraukė į knygnešystę, išmokė knygų gabenimo ir platinimo meno.

Vienas pirmųjų Lietuvos knygnešių buvo mažazemių valstiečių sūnus Motiejus Ei-mutis, pradėjęs knygas gabenti 1865 m. Silvestras Gimzauskas 1890 m. parengė pirmąjį lietu-višką atsišaukimą, atspaus-dintą JAV, kuriame ragino lie-tuvius neleisti vaikų į rusiškas mokyklas, mylėti ir ginti lietu-vių kalbą. Globojo apie 50 knyg-nešių ir platintojų, kūrė ir rė-mė daraktorių mokyklas. Jur-gis Gudas, gimęs varginių valstiečių šeimoje, buvo vienas žymiausių Žemaitijos knygne-šių. Martynas Jankus materia-liai rėmė periodinių leidinių leidybą, savo spaustuose at-spausdino nemažai knygų lie-

tuvių kalba. Pats rašė ir leido knygas bei brošiūras. Ūkininkų sūnus Juozas Kancleris tapo žymiausiu Suvalkijos knyg-nešiu. Per metus pargabendavo apie 100–120 ryšulių knygų. „Aušros“ pasirodymo paskatin-tas į tautinio atgimimo sąjūdį įsitraukė Vincas Kudirka, re-dagavęs draudžiamą periodinę spaudą ir tapęs Lietuvos pri-sikėlimo šaukliu. Jurgis ir Pet-ronėlė Lietuvninkai į spaudos platinimo veiklą įsitraukė sub-rendusio amžiaus. Turėjo di-džiausią knygų sandėlį Mari-jampolėje. Neturtingų valstie-čių sūnus Jurgis Mačys „Auš-ros“ bendradarbiu ir platintoju tapo 16 metų. Vėliau jo bute buvo redaguojamas „Varpas“. Rašytoja Gabrielė Petkevičaitė į tautinį sąjūdį įsitraukė pasi-rodžius „Varpui“. Ėmėsi darak-torės darbo, įsteigė labdaros draugiją neturtingiems moki-niams paremti. Žemaičių bajorų sūnui Vladui Putvinskiui dide-lę įtaką padarė Povilas Vi-šinskis. Jo dvare buvo drau-džiamos spaudos paskirstymo centras, veikė slaptos mokyk-los. Knygnešys Juozas Saka-lauskas spaudą gabenti pradėjo paskatintas Jurgio Bielinio. Knygas nugabendavo lietu-viams ir į Rusijos miestus. Ku-

ka, turėjo bibliotekėlę. Kunigas Stasys Stakelė buvo areštuotas 25 kartus. Platino nelegalią spaudą, įsteigė slaptą mokyklą Pasvalyje. Rašytojas Juozas Tu-mas Vaižgantas palaikė arti-mus ryšius su knygnešiais, mo-kė vaikus skaityti. Kazimieras Ūdra buvo žinomas Jurgio Bie-linio bendradarbis. Savo namus paverė knygnešių prieglobsčio ir spaudos paskirstymo vieta. Pasiturinčių ūkininkų sūnus Petras Vileišis buvo vienas ak-tiviausių kovotojų už spaudos draudimo panaikinimą, mate-rialiai rėmė periodinės spaudos leidybą, pats rašė straipsnius, organizavo knygų platinimą. Povilas Višinskis po Vinco Ku-dirkos mirties redagavo „Var-pą“ ir „Ūkininką“. Buvo akty-vus lietuviybės gaivintojas, bet jį, kaip ir Vincą Kudirką pakir-to ankstyva mirtis.

Knygnešių kapai išbarstyti Lietuvos miestelių ir kaimų ka-pinaitėse, Rusijos ir Sibiro pla-tybėse, Europos ir Amerikos miestelių kapinėse. Kai kurių mirties ir palaidojimo vietos nežinomos, bet jų vardai ir dar-bai amžiams įrašyti į Lietuvos knygnešių istoriją.

40 metų trukusią lietuvių kovą už spaudą – ilgą laikotarpį tautos dvasinio augimo eigoje.

Svarbus lietuviškų knygų leidybos centras buvo JAV, kur 1875–1904 m. laikotarpiu buvo išleistas 721 leidinys

nigas Martynas Sederavičius išugdė nemažai pasekėjų. Ne karto nebuvo areštuotas. Rūpi-nosi vaikų mokymu, siųsdamas gavesnius mokytiš amato. Be-žemių sūnus Matas Slančiauskas nebaigė mokslų, pasirinko siuvėjo amatą. Mokydavo vai-kus skaityti ir rašyti, įsteigė slaptą „Atgajos“ draugiją, kuri platino spaudą, rinko tautos-

Ši kova pareikalavo aukų, su-stabdė natūralią kultūros bei tautinio atgimimo raidą. Ir vis dėlto, šioje kovoje lietuvių tauta subrendo tautiniu ir politiniu požiūriu. Ji įtraukė geriausius lietuvių šviesuomenės atstovus, sutelkė tautą, kad ji vėl atgimu-si atsitiestų naujiems tikslams ir žengtų nepriklausomybės link.

Lietuvos Knygnešio draugijos vėliava 1997 m. birželio 7 d., atiden-giant Knygnešių sienelę Kaune. Prano Abelkio nuotrauka.

TURINYS

Lietuviai apgynė savo teises išlikti tauta.

Vertingas baltų kultūros šaltinis. Nuo vaidybos neišsisuksi.

„Dainavai“ tinka ir tango. Bostono kultūriniai subatvakariai. Anatolijaus Kairo sonetai.

Juliaus Kelero „Laiškai iš Vilniaus“. Leidiniai.

Tai tik viena iš tūkstančių knygų, slapta knygnešių „iš Prūsų“ parnešta į Lietuvą spaudos draudimo dešimtmečiais.

Vertingas baltų kultūros šaltinis

LIBERTAS KLIMKA

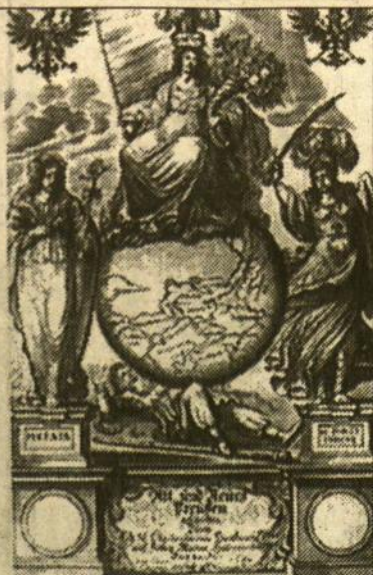
Šiemet pažymime 100 metų, kai atgauta lietuviškoji spauda; tai buvo tarsi antrasis tautos atbudimas. Visokeriopai reikšminga ir aktuali nūdienai su kaktis; ji įtraukta ir į UNESCO minimų datų sąrašą. Kalbos ir knygos metais vis knieti sugrįžti prie knygos istorijos, apitariant jos reikšmę kultūros raidai bei tautinės savimonės tapšmūi. Šiuokart prisiminkime leidini, kuriam šiemet sukanka 320 metų. Tai Kristoforo Hartknocho parašyta *Senoji ir naujoji Prūsijos istorija*. Parašyta vokiškai, atspausdinta gražu gotišku šriftu, išleista Frankfurte ir Leipcege. Idomi mums tuo, kad joje pirmą kartą taip plačiai prabilta apie senąją baltų religiją, jos sistemos bruožus, šventoves, vaidilais ir kulto apeigas. Papasakota ne siekiant supeikti ar paniekinti, bet kaip apie praeities kultūros reiškinį, vertą pagarbos ir dėmesio. Tai rimtas veikalas – 668 didelio formato puslapiai ir dar prastarmė, įžanga, dalykinė rodyklė. Bet svarbiausia, kad knyga iliustruota puikiais graviorais, todėl ją vertiname kaip istorijos, senosios religijos bei kultūros ikonografinį šaltinį. Ten rasime įžymiosios Romuvos šventyklos piešinį: pavaizduotas šventasis ažuolas su įkeltomis trijų vyriausiųjų dievų – Perkūno, Pikelio ir Patrimpo – statulomis. Kitame piešinyje – vaidila, pasirušęs aukoti oži. Žinia, tai nėra piešiniai iš tikrovės, jie atkurti iš pasakojimų, aprašymų. Vis tik šių atvaizdų

kilmė lieka paslaptimi. Kita dalis iliustracijų – Prūsijos kunigaikštystės miestų vaizdai; ten galima išžūrėti įdomias smulkmenas iš kasdienio lietuvininkų gyvenimo.

Knygoje idėtas ir paties autoriaus portretas; čia jis su didžiausiu perukiu, kaip reikalavo to meto mada. Įdomaus žmogaus būta: savo gyvenimu ir veikla jis susiejo Lietuvą su kitomis istorinėmis baltų žemėmis. Kristoforas Hartknochas gimė lygiai prieš 360 metų Rytų Prūsijos dalyje, Pasenheime. Dabar ta vietovė vadinasi Jablonka ir yra Lenkijoje, Varmijos–Mozūrijos vaivadijoje. Rašėsi K. Hartknochas prūsų. Studijavo garsiajame Karaliaučiaus universitete, tačiau su pertraukomis, tikriausiai dėl lėšų stygiaus. Vėliau buvo namų mokytoju dvare netoli Kauno, evangelikų liuteronų mokyklos dėstytoju ir pamokslininku Vilniuje, kurį laiką dirbo reformatų mokykloje Slucke. 1970 metais jis sugrįžo į Prūsiją; po poros metų apgynęs disertaciją, liko Karaliaučiaus universitete dėstyti. Savo studentus skatino domėtis šio krašto praeitimi, tyrinėti išnykusios prūsų tautos kultūrą, nagrinėti jos istorinius šaltinius. Ir ne tik prūsų, bet ir kaimynų – kuršių, lietuvių. Apibendrinęs studentų darbus, K. Hartknochas ir parašė aptariamąją knygą. Bet tai buvo jau Torunėje, dirbant gimnazijos dėstytoju. Dar didelis jo nuopelnas – išleista kryžiuočių metraštininko Petro Dusburgiečio

Kristoforas Hartknochas ir viena iliustracija iš jo knygos apie senąją Prūsų istoriją. Nuotrauka iš MLE

Kronika. Yra parašęs ir Prūsijos bažnyčios istoriją. Štai kiek veiklos ir darbų per viso labo 43 gyvenimo metus – tiek likimo jam buvo atseikėta... Kaip istorikas Hartknochas dirbo visai, sakykime, šiuolaikiškai: nurodo savo žinių šaltinius, vertina juos kritiškai, daro apibendrinimus ir išvadas. Darbuotoje jam nemažai turėjo įtakos bendravimas su kitu įžymiu prūsų praeities tyrinėtoju Matu Pretorijumi. Yra net keliavę kartu į suduvių apgyvendintą Sembą. Bet, aptarinėjant įvairius klausimus, karštai diskutuojant, juodviem pasitaikydavo ir susipykti.

K. Hartknochas pirmasis pabandė pateikti apibendrintą senosios prūsų religijos ir jos kulto vaizdą, pagrįstą daugeliu rašytininko Petro Dusburgiečio

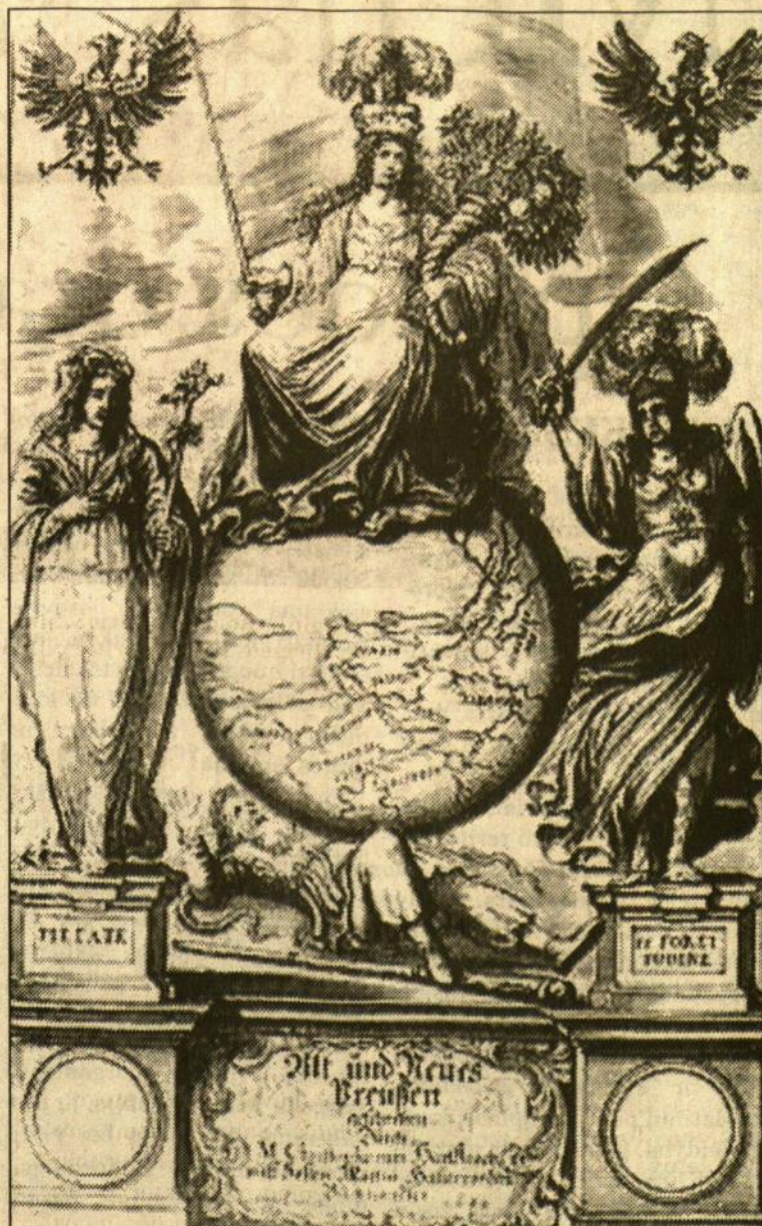
šytinių šaltinių nuo patį seniausių laikų iki pat jo gyvenamojo meto. Kai ką įterpė ir iš savo paties surinktų žinių. Pavyzdžiui, aprašė tikėjimą, kad po šėivamedžių gyvena barstukai, tokios žemės dvasios; paminėjo, kad Pikelio, mirusiųjų globėjo vardu, prūsai gąsdina savo vaikus. Jų namuose, lygiai kaip Žemaitijoje ir Lietuvoje, tebelaikomi žalčiai, nes nuo tų įnamių priklausančių gyvulininkystės sekmė.

Įdomių etnografinių mažmožių galima pastebėti labai kruopščiai išraižytose knygos graviūrose. Tai arklių kinkymo būdas su pavalkais, labai skirtinga vežimų įrangą ir važnyčiojimas raitomis, šaviti žemės ūkio padargai, žvejybos įnagai, vytiinių plukdymas. Nemuonių

prieš srovę, drobių balinimas, ištisus pievoje. Nupiešti vyrai bei moterys, apsivilkę senoviškąja margine (nesusitu audeklo gabalu), apsiavę pareskomis (vyžomis) ir auklėmis (autais). O Tilžės priemiestyje stovinti kaimiška troba, papuošta kraigo žirgeliais. Štai ir įrodymas, kad ši tradicinė puošmena žinoma nuo seno.

Tekste taip pat daug įdomybių iš prūsų gyvenimo. Kad ir vestuvių papročiai; knygoje aprašyta, kaip jaunoji atsisveikina su savo namų židiniu ir jo globėja dievaite Ponike, kaip ji vedžiojama užrištomis akimis po jaunojo sodybą ir ties visų pastatų durimis apiberiama grūdų mišiniu, o prieš guldynes jai nukerpama plaukų sruoga. Labai keistos būdavytos laidotuvių apeigos: per šerminus mirusysis sodinamas į krėslių prie stalo, visų susirinkusių užgeriamas alumi, o apraudant išskaičiuojamas jo užgyventas turtas ir išvardijami paliekami artimieji.

Kai kurie papročiai turi ir komiškąją pusę. Štai, susirengę keliauti, prūsai bijodavę pirmą sutikti ligonį, nesveiką žmogų ar seną moterišką. Tada tuoj sugrįždavę namo, nes tikėdavę kelyje ištiksiant nelaimę. Tuo prietaru apskirai pasinaudodavo karčiamininkai: jie tai pasirūpina, kad išėjusieji iš karčiamos pirmiausia pamatytų kokią senučiukę. Vengdami bėdos, vyrai sugrįžta atgal ir geria toliau, karčiamos laikytojui pelną nešdami. K. Hartknochas

Prūsų genčių žemėlapis su parblokštu prūsų kariu. Iš H. Hartknoch knygos *Senoji ir naujoji Prūsijos istorija*.

mini, kad dienos nuovargi, kaip ir Lietuvoje, čia buvo priimta nuplauti periantis pirtyje ir geriant alų. Tas gėrimas – bene vienintelė autoriaus minima Prūsijos gyventojų yda, peiktinas paprotys. Šiaip prūsai, net prisigėrę, dorovei nenusikalstą. O alų pamėgė, į jų žemę Kry-

žiuočių ordinui atsikrausčius. Istorija žino ypatingai reikšmingų knygų, – jos tarsi gairės tautos kultūros raidoje. Būtų labai prasminga išleisti jų faksimiles, kartu ir vertimus su komentarais. Į tokią seriją tikrai įsiterptų Kristoforo Hartknocho *Senoji ir naujoji Prūsijos istorija*.

Vytinės su prekėmis Nemune ties Tilže.

Senovės prūsų žynys, pasirušęs dievams aukoti oži.

Prūsų lietuvių apranga XVIII a. Nuotrauka iš MLE

Nuo vaidybos neišsisuksi

PRANAS VISVYDAS

Teisus yra Šekspyras, pasakęs – „All the world's a stage“. Nemažiau teisus ir mano bičiulis Benys, Los Angeles Šv. Kazimiero parapijos kultūrinę veiklą pavadinęs teatru. Žmonės režisuoja, vaidina, skaito poeziją, šoka, groja įvairiais instrumentais, gieda, dainuoja... Ne sykį pagąlvoju: iš kur toks polėkis Mūzoms. Kiek vaidajuosčių ir diskų jų šlovei pagaminta!

Nemanau, kad visa tai vien tik dėl Hollywood artumo. Tik iš dalies. Pati pagrindinė glūdi lietuvių genuose – nuolat bet ką vaidinti, rodytis. Pasak J. Gimberio, mūsų gyvenimas visad panašus į saviveiklininkų spektaklį. Ir Lietuvos Respublikos Seimas negali išsiversti be kokios nors dramos, o kai kurie seimūnai tarmiškai šneka kaip pirmo rango humoristai.

Jokiame krašte nėra tiek avangardiškai išradingų režisierių, kaip Lietuvoje. Nekrošius, Koršunovas, Tuminas, Jurašas, Vaitkus ir kt. Tiek daug jaunuolių yra baigę vaidybos, muzikos, dailės, šokių mokyklas. Dažniausiai ten ir žiūrovų nestinga teatruose. Spektakliai tarsi terapiniai seansai. Dvasinei atgaivai.

Jeigu Kalifornijos Santa Monica mieste šiuo metu viešinti Šiaulių teatro aktorė stengiasi savo turimu teatrinio kraičiu dalintis Šv. Kazimiero scenoje, nesistebiu. Tai jos duona duotė – vaidinimo sumanymas, aktorių subūrimas, režisavimas, repeticijos, dekoracijos. Svarbiausia – entuziazmo išlaikymas. O talentų ir aspirantų scenai yra, juolab nau-

jasių ateivių tarpe.

Jos pastangų dėka, kovo 27 d., šeštadienį, Šv. Kazimiero scenoje buvo paminėta Tarptautinė teatro diena. Ne pralobomis, bet šiuipinio pobūdžio spektakliu. Be pavadinimo, jei rimtai neimti to patetiško sakinio, išspausdinto ant įėjimo bičiuko „Kūtinė lužusi – širdis sudužusi“. Viskas gi linko sąmojo ir ritmo šokių pusėn.

Pirmoji dalis prasidėjo su Mozart „Mažosios nakties serenada“. O. Dautartaitė pasveikino su teatro diena visus teatrus ir teatro mylėtojus. Tuoj pat į sceną įėjo akt. Indrėja Sulcaitė, jauna, daranti išpuodį, bet dar, kaip skaitovė, deramai neįsivyvenusi į pasirinktus tekstus – Maironio ir Janinos Degutytės. Vis tiek gražu.

Nežinau kodėl, bet mane visada sužavi tolimas paslaptimi sušildytas akt. Daivos Kamaraukaitės tembras. O ši syki dar jos liaunumą paryškinanti juoda sukni! Deklamavo Justiną Marcinkevičių ir Salomėją Nerį. Po to įėjo turbūt labiausiai pasišventusi scenai didinga Laisvūnė Laurinkienė. Ramiai, tiksliai skaitė jai artimų poetų Juditos Vaičiūnaitės ir Vytauto Mačernio eiles, nors su kažkur pranykstančia prasme. Bet tai jau mano ausų defektas. Jono Strielkūno ir Donaldso Kajoko eilių paskaitė ir O. Dautartaitė su jai būdingu valiūkišku atsainumu. Pravartu nurodyti, jog balandžio 17–18 d. įvyks jos režisuojamas spektaklis pagal J. Vaičiūnaitės dramą „Emilija Pliaterytė – lietuvaite karžygė“. Herojės vaidmenį atliks Laisvūnė Laurinkienė. Skambės Šopen muzika.

Po skaitymų žiūrovų dėmesys

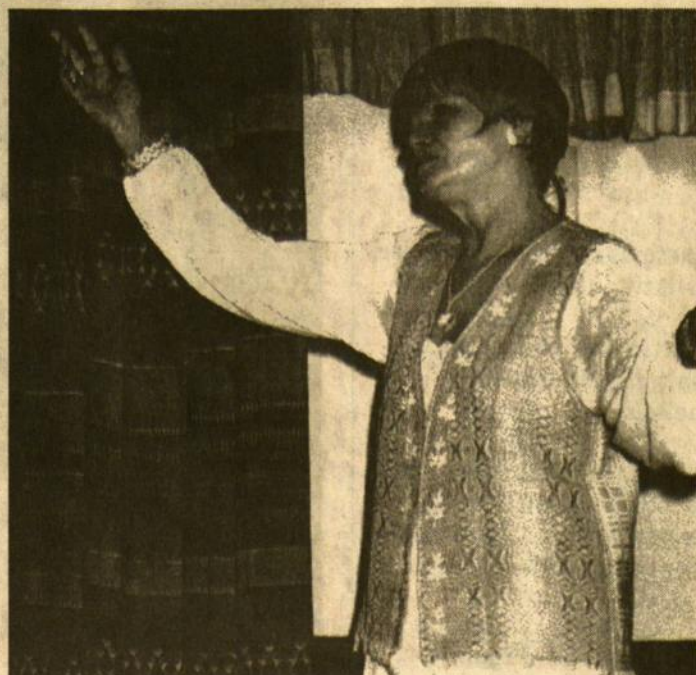
nukrypo į Retro šokių grupės atliekamą „Tango“. Poros suko si darnios choreografijos jausmingais judesiais, išryškindamas (sakyčiau, lietuviškai „barbių“) grakštumą bei drabužių spektakliu. Be pavadinimo, jei rimtai neimti to patetiško sakinio, išspausdinto ant įėjimo bičiuko „Kūtinė lužusi – širdis sudužusi“. Viskas gi linko sąmojo ir ritmo šokių pusėn.

Antroji dalis pradėta Teatro anekdotais. Haroldas Mockus ir Remigijus Bobina įbėgo į sceną su rankose laikomomis kaukėmis. Kiekvienas įsitaikė avanscenos priešinguose kraštuose. Pasirodo, tose kaukėse slėpė publikai nematomi anekdotai. Taip ir užvirė anekdotų dvikojų salėj. Gaila, kad kvatynės veikiai išgaravo iš atminties. Man patiko ši naujovė.

Ir vėl Retro grupė. Labai jau smagiai sušoko „Vengerką“,

dargi su humoristiniais triukais. Salė buvo sužavėta. Šią linksną nuotaiką pratęsė O. Dautartaitė. Pirmiausia, apsisitaisiusi kerplėškiais rūbais, paskaitė Jurgio Gimberio humoreską „Meškos trobelė“ apie vaikišką spektaklį. Po to, pasikeitusi į nusigyvenusių matroną, padainavo kelis žiauriai sentimentalius romansus. Manųčiau, šiek tiek per ilgai demonstruodama (suprantama, juoko labui) savo sausas švitrinį balsą. Ak, tie vaikystės dienų Pasvalio lygumų prisiminimai... Galiausiai Pauliaus Širvio „Aš nevertas...“

Taigi teatriniai Alijošiai! Pabaigoje komiškai burną aušino Olitos beždžionė „Agota“. Viskas baigėsi atliekėjų bendra daina ir Mozartu. Jei ko stigo, tai tik programėlės. Rašančiam be jos keblu. Taip ir tiksliai nesužinojau tų miklių šokėjų pavardžių.

Aktorė Olita Dautartaitė.

Pasaulio lietuvių centro, Lemont, IL, renginių komiteto pirmininkė Bronė Nainienė po koncerto gėlėmis apdovanojo „Dainavos“ vadovą ir dirigentą muz. Darių Polikaitį. V. Jasinevičiaus nuotr.

„Dainavai“ tinka ir tango

BRONIUS NAINYS

„Nelaukiau nė tokios Lietuvos, nė tokios 'Dainavos' –“ po sausio mėnesį Moraine Valley kolegijoje įvykusio „Dainavos“ ansamblio koncerto kalbėjo man vienas klausytojas. Ir su juo sutikau. To nelaukiau nė aš. Bet Lietuva yra tokia, kokia yra, o besikeičianti „Dainava“ mane nuteikia linksmam. Jau koncerto, ypač pirmos dalies, klausydamas, norėjau kartu dainuoti.

Geriau negu Vilniaus kariūnai, girdėjau po „Dainavos“ koncerto Lemont, PLC, balandžio 18-tą kalbancius lankytojus, išklausiusius jau vėl kitą ansamblio programą. Nebuvau, gaila, kariūnų koncerte, todėl ir negaliu lyginti, bet šio koncerto klausydamas, jau norėjau šokti. Labai gražiai, jausmingai ir švelniai skambėjo tikriausiai pirmą kartą lietuvių meno, visų supratimu – tautinio meno, vienetu dainuojamas tango. Va, ką išradingas „Dainavos“ meno vadovas – dirigentas Darius Polikaitis sugalvojo, pamaniau, kartu nustebdamas, kad šis jo užmojis pro klausytojus praėjo linksmam. Aišku, gal bus neigiamų atsiliepimų, bet tikrai nepiktų. Iš tikrųjų, kodėl kas nors turėtų pykti? Juk tai irgi lietuviškas, gražus kūrinys, gausus kompozitoriaus Algimanto Raudonikio muzika pagal Broniaus Mackevičiaus, Vytauto Bložės ir Laisvūnės Petkevičienės eiles. Ir tamsiai „toksiduotai“, tvirtai, gerokai atjaunėjusiai, choro vyriai bei taip pat tamsiom dailiom suknėmis pasipuošusiom šauniom moterim, – o jos, juk visada jaunos, – jis labai tiko, sudarydamas iškilmingo pobūvio nuotaiką. Aplaui visa šio koncerto nuotaika buvo pakili ir tikrai ne vienam, net ir vyresniam, klausytojui nė vienos minutės neleidė prisūsti. Akis sprogdino ir

įdomiai atlikta, sceniniu vaidinimu pajavinta, Jonathan Willcoks „Itališka daina“ – muzikinė mišrainė, kurioje, kaip labai įspūdingas solistas, pasirodė visada įdomus Marius Polikaitis.

Vykusi buvo ir kita programos dalis. Šalia linksmesnių gabaliukų jautriai klausytojų širdis virpino patrauklia Vlado Augustino muzika perduotos Vlado Bražiūno eilės maldoje „Tėvyne mūsų“. O nė valandos neišsitiesęs, gaila, per daug trumpas, koncertas, buvo baigtas pagal Bernardo Brazdžionio žodžius Vytauto Miškinio sukurtais „Trimis vizijomis“ ir kaip padėką už gėles išreikslauti „Dainavos“ himnu – „Kur giria žaliuoja“.

Eidamas į pokoncertinius pietus ir koncerto ruošėjų kviečiamą pabendravimą su „Dainava“, vėl prisiminiau ir tą, ano mano pašnekovo „nelauktą“, „Dainavą“, koncertavusią Moraine Valley kolegijos salėje. Taip, sutinku, pirmoji jo dalis gal ir mažai kam laukta bei tikėta, nes nuo tradicinės įprastos „liaudinės“ gerokai nukrypusi. Būgnai, bosinės gitaros, mandalinos, net ir pianino prielumzdelių bei skuducų, gal ir netradiciniai deriniai, bet man, – beje, ir ne tik man vienam, – šie modernūs instrumentai ne atrodė ne į savo vietas įsigrūdę. Jaunų, miklių, įgudusių muzikantų valdomi, savo tarpais jie klausytojus ne tik patraukliai domino, bet, sakytum, žavėjo. Dirigentas Darius Polikaitis sugebėjo juos priderinti ir prie žinomos iškilių lietuvių liaudies dainininkės, profesionalės solistės Veronikos Povilionienės, kuri šią naują net išskirtinai gyvą. Todėl šis Darius Polikaitio bandymas sukurti ansamblį į šiek tiek modernesnį kelią, jeigu tik pirmas, teigčiau, visiškai vykęs, ir toji šio jauno muziko savybė tik

sveikintina. Linkiu su ja neišsiskirti. Man atrodo, kad mums, nors ir kietai tradicijose užsispyrusiems, ir šioje srityje reikia daugiau lankstumo. Nors ir mažais žingsniukais, bet žengti vis pirmyn.

Šie abu šaunūs lietuvių meno ansamblio „Dainavos“ koncertai kreipia dėmesį į dar vieną aplinkybę ir kelia klausimą: ar „Dainava“ šiandien iš viso būtų, jeigu ne Polikaitis šeima? Darius, – gabus jos meno vadovas – dirigentas, kartu ir nepaprastai darbštus, nes šis užsiėmimas – juk jo laisvalaikis. Jo brolis Marius – įdomus ansamblio solistas, kitas brolis Audrius – chormeisteris, sesuo Rima – solistė – fleitistė ir gražus sopranas, o kartu su kitų gražiomis viršūnėmis, atrodo, kad, sopranai ansamblį net visa pakopa pakelia. Chore dainuoja ir Darius bei Audrius žmonos Lidija ir Alda, o iš antrosios eilės visiems Polikaitiams „bosuoja“ tėvas Juozas. Kas be jų visų būtų?

O kaip „Dainava“ galėtų žavėti Čikagos pietvakarių lietuvių, jeigu Pasaulio lietuvių centre nebūtų, išimtinai tik iš moterų sudaryto, Kultūrinių renginių komiteto, kuris ir šį, balandžio 18-tą įvykusį, koncertą, taip pat ir šaunias vaives ruošė. Bronė Nainienė vadovaujamai, šiai „moterų draugijai“ prasto darbo nėra, joms vis tiek – „ar prie svečio, ar prie pečiaus“. Ir jos uždavinį atlieka tiksliai, kruopščiai, dailiai, darbščiai žinoviškai – „prie pečiaus“, mandagiai, džentelmeniškai – prie svečio, nors jis generolas ar pats Lietuvos prezidentas būtų. Apsisuka jos visur, kur reikia ir kaip reikia. Iš jų penas ir lietuviškai dvasiai, ir keliasdešimt tokstančių dolių per metus PLC išlaikymui.

Tikekim, kad jų šilto priėmimo paskatinta, po pusmečio, gal rudenį, „Dainava“ mums ir kita sezoną padainuos.

Bostono kultūriniai subatvakariai

Šių metų pavasario pradžioje Bostono Lietuvių piliečių klube įvyko kultūrinis subatvakaris, kurio pirmoje dalyje buvo rodomas bostoniško Perkūno Krukonio skaidrių montažas „Manoji Lietuva“, o antroje dalyje dainavo ir apie savo gyvenimo kelią pasakojo lietuvių liaudies dainų atlikėja Veronika Povilionienė.

Perkūnas Povilas Krukonis gimė 1951 m. Bostone. Filmavimo studijas baigė Bostono universitete. Nuo 1970 metų dirbo pagal sutartį samdomu („freelance“), filmuotoju, garso inžinieriumi ir filmų montuotoju. 1973 metais WBUR radijo stotyje Bostone, kartu su Romu Šlezu ir Birute Vaicjurgyte (Šleziene), įsteigė „Garso bangų“ savaitinę radijo valandėlę anglų kalba. 1974 m. Lietuvoje, Vilniaus universitete, lankė šešių savaičių lietuvių kalbos kursus, o 1975 metais sugrįžo atgal į Lietuvą stažuotis lietuvių tautosakoje. Per tuos vienerius metus, būdamas Lietuvoje, sugebėjo išmokyti taisyklai kalbėti lietuviškai, pasižavėti lietuvių tautosakoje, susidainuoti su Vilniaus universiteto etnografiniu ansambliu (dabartiniu „Ratilio“), ir vesti to ansamblio narę Zitą Lebedžiūtę (dabartinę Bostono Kultūrinių subatvakarių organizatorę Zitą Krukonienę). O taip pat ir sukurti šio vakaro metu bostoniškiams parodytą nepaprastą gražumo Lietuvos skaidrių montažą.

Grįžęs į Bostoną, Perkūnas Krukonis Simmons kolegijoje įsigijo bibliotekinių knygų, madro, kad, sopranai ansamblį net visa pakopa pakelia. Chore dainuoja ir Darius bei Audrius žmonos Lidija ir Alda, o iš antrosios eilės visiems Polikaitiams „bosuoja“ tėvas Juozas. Kas be jų visų būtų?

O kaip „Dainava“ galėtų žavėti Čikagos pietvakarių lietuvių, jeigu Pasaulio lietuvių centre nebūtų, išimtinai tik iš moterų sudaryto, Kultūrinių renginių komiteto, kuris ir šį, balandžio 18-tą įvykusį, koncertą, taip pat ir šaunias vaives ruošė. Bronė Nainienė vadovaujamai, šiai „moterų draugijai“ prasto darbo nėra, joms vis tiek – „ar prie svečio, ar prie pečiaus“. Ir jos uždavinį atlieka tiksliai, kruopščiai, dailiai, darbščiai žinoviškai – „prie pečiaus“, mandagiai, džentelmeniškai – prie svečio, nors jis generolas ar pats Lietuvos prezidentas būtų. Apsisuka jos visur, kur reikia ir kaip reikia. Iš jų penas ir lietuviškai dvasiai, ir keliasdešimt tokstančių dolių per metus PLC išlaikymui.

Tikekim, kad jų šilto priėmimo paskatinta, po pusmečio, gal rudenį, „Dainava“ mums ir kita sezoną padainuos.

Veronika Povilionienė koncertu metu.

G. Čepo nuotrauka.

šyti į kompaktinę disketę. (Tebus pastebėta viena detalė: mums pasisekė, kad, visą Bostoną ir apylinkes išieškojus, pagaliau pavyko rasti beveik išmestą 25 metų senumo aparatūrą ir pademonstruoti montažą, kur kai kurias rankenas vakaro metu Perkūnui Krukonui teko pačiam sukurti ranka. Bet nei skaidrių kokybė, nei vakaro nuotaika nuo to nė kiek nenukentėjo...)

Veronika Janulevičiūtė-Povilionienė gimė ir užaugo Lietuvoje, Kapčiamiestyje. 1968 m. studijuodama filologiją Vilniaus universitete, įsijungė į Vilniaus universiteto etnografinį ansamblį, vėliau pavadintą „Ratilio“. Taip pat priklausė Povilo Mataičio Liaudies muzikos teatro trupei, o vėliau pati suburė folklorinį ansamblį „Bledzinga“. Atgimstant Lietuvai, Veronika Povilionienė aktyviai dalyvavo Sąjūdžio judėjime, dažnai koncertuodavo mitinguose ir buvo praminta Lietuvos Balsu.

Subatvakariui pasibaigus (iš kairės): Zita Krukonienė, Perkūnas Krukonis, Veronika Povilionienė. Lilės Klubienės nuotrauka.

selėjimą. Veronika Povilionienė, kartu su vyru Vidmantu, užaugino dukterį Rimą ir du sūnus – Skomantą bei Tautvilą.

Bostono Kultūrinio subatvakario metu Veronika Povilionienė dainavo lietuvių liaudies dainas, o taip pat pasakojo apie savo gyvenimo kelią, savo keliones su koncertais įvairių tautų žmonėms ir skirtingų tautų dainų tarpusavio panašumus: net, galima sakyti, kad kai kurios ukrainiečių ir indėnų dainų temos skamba lygiai taip, kaip kai kurios lietuviškos raudos... Veronika taip artimai ir savai dainavo, kalbėjo ir bendravo su žmonėmis, kad, vakarui pasibaigus, jaunoji ir vyresnioji karta vienbalsiai pasisakė, jog jau seniai tokio gero ir turiningo vakaro Bostone nebuvome turėję.

Kultūrinį subatvakarį organizavo ALTS skyrius ir Užjūrio Lietuva (www.uzjuriolietuva.net). Įžanginį žodį tarė kultūrinių subatvakarių tarybos narė Estera Sužiedelienė.

Rima Marija Girmis (Krištaponytė)

Publika klausosi „Dainavos“ ansamblio koncerto.

Vytauto Jasinevičiaus nuotrauka.

SONETŲ DIENOS

I

Pavasaris – visų dievų dievaitis,
Nevystančių žiedų jo karūna –
Jis prikelia iš miego karalaitę,
Kuri jam nusišypso žaluma.

Gandrai gagna, pempės ima klykti,
Žiedai išdažo pievas ir laukus –
Kazkas svarbaus čia turi atsitikti,
Jau veisią žemę šventina lietūs.

Stebuklai iš stebuklų ima žodį,
Liepsnoja saulė ir vanduo karštiu –
Dangus neatsilieka ir parodo,
Kaip nedarbingą padaryt darbščiu.

Gyvybės ciklą Dievas pakartoja,
Kad žemėje sukurtų naują rojų.

II

Ateikite pavargę, nusiminę,
Suluošinti nelaimių jums lemtų –
Ir praeitį tėvynės prisiminę
Susėskite aplink mane ratu.

Aš pasakų senų jums nesakysiu,
Audra praėjo, bus diena rami –
Įveikę žemę pragarą ne sykį,
Jūs naujų viltį nešat širdimi.

Tik vieną žodį tarsiu, mano broliai,
Į darbą stokit ir pradings vargai! –
Jaunystė jūsų nebegrįs iš tolių,
Kur liko kryžiai ir tėvų kapai.

Auka tėvynei lieka be prasmės,
Kada žmogus nemato ateities.

III

Grožėkitės, gražuolės ir gražuoliai,
Graziausiais grožiais iš gražiai gražių! –
Grazumas ir negrazų grožį guodžia,
Graziu juo grožio grožiais gražmenų.

Gerumas gražina gražumo grožį,
Per grožį negrazumas vėl gražus –
Gerumo grožyje pražysta rožės,
O rožėje ir mūsų grožis bus.

Grazuolės ir gražuoliai, ir gražeivos,
Gražėjimą pagražina dažų,
Bet gražumynas iš gražumo gaisros –
Ir grožis nugražėja pamažu...

Širdies gražumas – pats gražiausias grožis,
O sielos grožiui tepilygsta rožė.

Leidiniai

Lietuvos katalikų universiteto steigėjas

Aldona Vasiliauskienė. *Arki-vyskupo Mečislovo Reinio gyvenimo ir veiklos datos*. Utenos Indra, 2003. Minkštais viršeliais. 80 puslapių. Kaina nepažymėta.

Reikia spėti, kad oficialūs šios knygelės leidėjai yra Utenos rajono savivaldybės Arkivyskupo Mečislovo Reinio atminimo įamžinimo ir pagerbimo komisija bei Arkivyskupo Mečislovo Reinio fondas. Šios organizacijos ar grupės paminėtos pirmojo knygos puslapio viršuje. To paties puslapio apačioje matome, kad leidykla/spaus-tuvė yra Utenos Indra. Toliau, autorės žodyje, nėra jokių užuominų nei apie Pagerbimo komisiją nei apie fondą.

Galiniame viršelyje rašoma, kad leidinio autorė, dr. Aldona Vasiliauskienė, pateikia mokslininko, pedagogo, psichologo, politiko, visuomenininko, kanikino arkivyskupo Mečislovo Reinio (1884.02.05 – 1953.11.18.) – svarbiausias gyvenimo ir veiklos datas. Jam yra užvesta beatifikacijos – kėlimo į altoriaus garbę – byla. „Tikimės, greitai šalia šventojo karaliaičio Kazimiero bei palaimintojo Jurgio Matuliočio išvysti ir palaimintąjį Mečislovą Reinį“.

Ten pat, galiniame viršelyje, pažadama, kad, skaitydami leidinį, sužinosime arkivyskupo M. Reinio gyvenimo faktus, jo atliktus darbus, kancias Vladimirio kalėjime. Pateikiama arkivyskupo sukurta psichologinė lietuvių charakteristika, kitos įžvalgos. Sakoma, kad gyvenimo ir veiklos datos gausiai iliustruotos nuotraukomis ir dokumentais.

Pažadeta – ištesėta. Stebėtina, kad gyvenimo ir veiklos aprašymui užteko vos 29 puslapių, kur suminėta beveik šimtas įvairių datų ir jo sumis surištų įvykių. Tuose puslapiuose taip pat randame 27 nuotraukas. Datos paduotos chronologiškai, paeiliui.

Kitame skyrelyje aprašomos pastangos arkivyskupą pagerbti ir jo darbus paminėti. Tikrai gausu jį įamžinančių meno paminklų bei atliekamų, jo vardą garsinančių darbų. Čia duodama 33 datos ir šešiolika nuotraukų, kartu užimančių septyniolika puslapių. Knygelės gale randame šešių, arkivyskupą pažinojusių, asmenų mintis apie šį Dievo tarną. Mokslinių studijų ir pagrindinės literatūros sąrašas išvardinta 26 šaltiniai. Beveik pusė jų yra pačios leidinio autorės dr. Aldonos Vasiliauskienės.

„Viešojo epilogą“ puslapyje autorė skaitytojui primena, kad ir Kristaus tiesos ir lietuvių liudytojų gretas yra išsiriakę daugelis mūsų žymiųjų asmenybių, kūrusių savo tautos gyvenimą laisvės, dorinių dėsnių ir šviesios ateities pagrindais. „Ne vienas jų krauju palaistė svetimas žemes, jų kaulais nusėtos Sibiro platybės, kalėjimų požemiai. Tačiau jų darbai, pažymėti kankinystės liudijimo vaisiais nedingo – pasėta sėkla leidžia atžalas, tampa gyvenimo, valstybinės laisvės ir religijos rentinio žuolais“ (psl. 66).

Arkivyskupas M. Reinys su laukė pasekėjų, sugebančių iškelti ir valstybinį lygį dorovės ir dvasingumo problemas. Anot knygelės autorės, jie dirba, įsiklausydami į daugiau kaip

prieš pusę amžiaus (1951 m.), žuvus vienam kaliniui, M. Reinio pasakytus žodžius: „Neliūdėkite, nukankintieji kovoja drauge su mumis... Jie stiprina mūsų gretas. Tebus pašlovinti nenusilenkę prieš netiesą. Jie gyvena amžinai“ (psl. 66).

Du puslapiai skirti leidinio santraukai anglų kalba. Neseniai Toronto leidžiamuose *Tėviškės žiburiuose* pasirodė dr. Aldonos Vasiliauskienės išsamus ir įdomus straipsnis apie arkivyskupą M. Reinį (TŽ. 2004.02.10). Savaitę vėliau ten pat (TŽ. 2004.02.17). Alfred Guštius detalios aprašė Aldonos Vasiliauskienės leidinį *Arkivyskupo Mečislovo Reinio gyvenimo ir veiklos datos*. Jo recenzijoje primenama, kad, šventiant 110 gimimo metines Lietuvoje, dr. A. Vasiliauskienė suorganizavo didelį ciklą paskaitų, konferencijų ir su grupe mokslininkų bei žurnalistų važinėjo po miestus ir miestelius.

Trumpam knygelės paminėjimui gal ir užtektų, kas jau pasakyma. Tačiau norisi grįžti prie poros leidinyje minimų datų, apie kurias iki šiol nebuvo Kazimiero bei palaimintojo Jurgio Matuliočio išvysti ir palaimintąjį Mečislovą Reinį. Ten pat, galiniame viršelyje, pažadama, kad, skaitydami leidinį, sužinosime arkivyskupo M. Reinio gyvenimo faktus, jo atliktus darbus, kancias Vladimirio kalėjime. Pateikiama arkivyskupo sukurta psichologinė lietuvių charakteristika, kitos įžvalgos. Sakoma, kad gyvenimo ir veiklos datos gausiai iliustruotos nuotraukomis ir dokumentais.

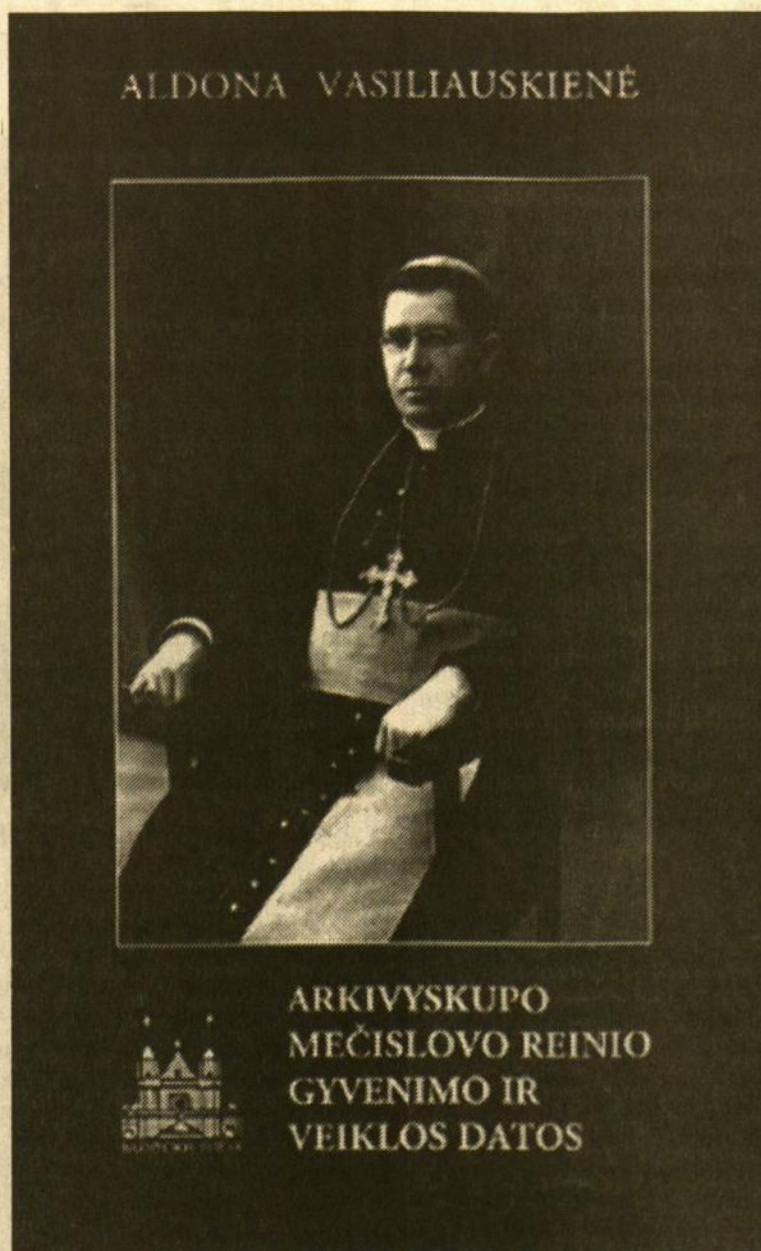
Pažadeta – ištesėta. Stebėtina, kad gyvenimo ir veiklos aprašymui užteko vos 29 puslapių, kur suminėta beveik šimtas įvairių datų ir jo sumis surištų įvykių. Tuose puslapiuose taip pat randame 27 nuotraukas. Datos paduotos chronologiškai, paeiliui.

Vartai iš praeities į dabartį

Po mūsų šventovės skliautais. Muziejnininko Romualdo Budrio ir literato Sigito Krivicko dialogas. Knyga skiriama Prano Gudyno atminimui.

Muziejus – ar kada susimąstome, koks talpus yra pats šis žodis, ar sugebame įvertinti tuos darbus, kurie turi būti atlikti, kad žodžio „muziejus“ prasmė prisipildytų turiniu – būtų surinkti, sukaupiti, sutvarkyti turtai pristatantys tautos istoriją, kultūrą, meną. „Tarp kultūros įstaigų ypatingą vietą užima muziejai. Žinynai aiškina, jog muziejus – tai kultūros švietimo įstaiga, renkanti, sauganti, tirianti ir eksponuojanti

tininkų valdžia išvakarėse atsiųsta telegrama universiteto atidarymą kuriam laikui atidėjo. Vysk. M. Reinys šventai tikėjo, kad Katalikų universitetas vis dėlto bus atidarytas, kantriai laukė ir tam steigė kadrus, moksliniuose renginiuose save titulavo Lietuvos katalikų universiteto rektoriumi. Deja, Lietuvos katalikų universitetas taip ir nebuvo atidarytas prieš kario Nepriklausomoje Lietuvoje“ (psl. 24–25).

Pabaigai, retorinis klausimas: ar 1932.06.18 gautas universiteto steigimui Apaštališkojo Sosto leidimas (Lietuvių enciklopedija, 16 tomas, psl. 124, Boston, 1958) buvo kada atšauktas ar tebegalioja?

Romualdas Kriaučiūnas

gamtos, istorijos, materialinės ir dvasinės kultūros vertybės. — Šiais žodžiais pradeda knyga *Po mūsų šventovės skliautais*. — Ne paslaptis, kad tiems, kas abejingas savo valstybės ar jos kultūros istorijai, žodžiai „padėti“ ir „muziejus“, reiškia ką nors atskirti nuo aktyvaus šiuolaikinio gyvenimo. Ar taip iš tikrųjų yra? Šia tema ne vieną šeštadienio ar sekmadienio popietę (kai netrukė kasdienybės darbai) kalbėjosi, puspenktos dešimtmečio savo profesijai atidavęs Muziejnininkas ir ne ką trumpiau iš rašto duoną valgantis Literatas. Dažniausiai kalbėtasi Muziejnininko administraciniame kabinete prie nesilpnos kavos puodelio, ketvirčius ir valandas muštant senoviniame laikrodžiui. Tie melodingi dūžiai primindavo nenumaldomai slenkantį laiką ir jo pėdsakus žmonės ar jų sukurtoje daiktuose“.

Lietuvos dailės muziejus įsikūręs Vilniuje, Didžioji g. 4/ Bokšto g. 5 — tai tik muziejaus centro, tai tik vienas, bet ne vienintelis, adresas. Iš čia tiesiasi gijos į visas puses, į didesnių ir mažesnių miestelių muziejus, filialus, galerijas, įkurtus LDM, vystant jų veiklą, kaupiant muziejinę senienas,

ruošiant parodas, pristatant kūrėjus, renginius. Knyga *Po mūsų šventovės skliautais*, taip netikėtai gavusi dovanų, pavariau, paskaitinėjau ir susidomėjusi perskaiciau, neatsitardama nuo pradžios iki paskutinio puslapio, ir dar kartą perversčiau. Knyga jau savo išore patraukia dėmesį, malonu ją paimiti į rankas: nedidelio formato, 160 psl., puiki spaudinimo kokybė. Geras Laimos Prišmontienės dizainas, maketavo Ricardas Birmanas (UAB „Savas takas ir KO“), spausdino Adomo Jakšto spaustuvė Lietuvoje. Redaktorius Gediminas Mikelaitytis. Tik 1,000 egz.

Muziejnininko — Romualdo Budrio ir literato — Sigito Krivicko dialogas truko pusę metų: žodis po žodžio, puslapis po puslapio per visus 12 skyrių, pažvelgiant į nuotraukas pasakojama Lietuvos dailės muziejaus kūrimo, veiklos, rūpestių ir pergalių istorija. Tai įdomus pasakojimas apie muziejnininko kelio pradžią, apie muziejnininko darbą, ištikimybę jam, apie pašaukimą ir romantizmą, tai paprasta įstabi žmogaus, su meile ir ryžtu dirbančio patin-kantį darbą, istoriją, rūpestingą žvilgsnį į Lietuvos kultūros paveldą.

„Ars longa — vita brevis“. Senovės romėnai sakė — „Menas yra amžinas — gyvenimas trumpas“, o muziejus — tai vartai iš praeities į dabartį. Muziejus — tai parodos, ir paroda parodą veja. Viena už kitą nuostabesnės. Jono Bretkėno Biblijos vertimo rankraštis, diplomatiniais kanalais atkeliavęs

Kazimiera Bradūnienė, Romualdas Budrys ir poetas Kazys Bradūnas Vilniuje.

į Vilnių iš Prūsijos valstybės kultūrinio paveldo slaptos archyvo Berlyne, trejetą savačių rodytas Arsene, pirmojo valstybės dokumento — karaliaus Mindaugo akto, kuriuo jis 1255 m. spalį Livonijos ordinui, krikšto ir karūnavimo tarpininkui, dovaną Sėlių (Selen) žemę, iš to paties archyvo, paroda „Lietuvos valstybės kūrėjai“, išpūdinga ilgalaikė „Krikščionybė Lietuvos mene“, tai tik kelios tvirtinančios Lietuvos istoriją, sukvietusios milijonines žiūrovų minias į Vilnių, kiekviena jų — lyg stebuklas mūsų gyvenime.

Šiuolaikinėje Europoje ir viso pasaulio piliečiai keliauninkai visada domisi lankomos šalies kultūra, meno turtais, istorija, muziejus labiausiai lankoma vieta, bet labai svarbu ir muziejų ryšiai su pasaulio muziejais, bendri projektai. Apie bendrą darbą kalbama skyriuje „Kas sujungė kaimynus“ su kolegomis lenkais suruošus renginį „Vilniaus klasicizmas“, ar tiesiant Lietuvos kultūros paveldo kelius per Europą, jungiant Europos „Baroką“, įsilięjant į „Vienulių“ kelią (daugeli amžių vienuolynai buvo neatskiriama kultūrinio Europos kraštovaizdžio dalis), žvelgiant į patį seniausią, mūsų kraštą su Europa jungusį, — „Europos gintaro kelią“, kuris prasideda Italijos rytuose — Akvilejoje, kyla link Slovėnijos, veda per Austriją, Čekiją, Lenkiją, Karaliaučius į Nidą ir Kuršių Neriją atkeliauja iki Palangos. Taip gaivinamos, atkuriamos visos Europos kultūros sąsajos.

Visos temos įdomios. Besisnekučiuojant į temą straipsniu „išjūngia“ Pranas Gudynas, prisimenant jo rūpestį „Kaip atrasti muziejininką mokslininką?“, neužmirštas ir buvęs muziejaus vadovas, filosofas, istorikas, poetas profesorius Levas Karsavinas, S. Krivicko rašiniu „Dvi Levo Karsavino tremtys“, kalbant apie gintarą, žodis suteikiamas ir prof. mokslininkai Marijai Gimbutienei numatant „Europos gintaro kelio“ pradžią Lietuvoje pokalbyje dalyvauja Virginija ir Kazimieras Mizgiriiai. Atkreipkime dėmesį į V skyrių „Gintaro kelionės į Peterburgą ir Paryžių“.

Literatas: „Patebeju įdomų apvalių tavo gyvenimo datų sutapimą su reikšmingais įvykiais. 1953-aisiais dvidešimties vaikinai įstoja į Dailės institutą, 1963-aisiais su bendradarbiais atidarei Gintaro muziejų, 1973-aisiais vežei įdomią parodą į Paryžių. 1983-aisiais, pasiekęs pusę amžiaus, tapai Lietuvos nusipelnusiu kultūros veikėju“.

Muziejnininkas: „Dar gali pridėti: 1993-aisiais Rotušę, kurioje muziejus veikė nuo 1940 m., atidavė menininkams ir sostinės savivaldybei, kad į atsilaisvinusius rūmus prie Daukanto aikštės galėtų persikelti prezidentūra“.

Taip norėčiau cituoti toliau,

tik užkliuvau už lemtingos „Ekskursijos po nematomąjį Luvrą“, už kažkada prieš trejetą dešimtmečių suvalkiečio Leonardo Račkausko, prancūzų vadinamo Leo Ratke, „padovanojusio“ visai kitą, už viešai matomų ribų Luvrą visam likusiam gyvenimui, davusiam „kitą požiūrį į mūsų profesiją, į su meno vienybėm dirbančių žmonių atsakomybę. Tartum pažvelgiau į save iš šalies ir dar giliau supratau, kad saugoti kultūros paveldą yra labai didelė moralinė atsakomybė“. Jos labai reikėjo, dirbant visus darbus, labai reikėjo ir ieškant, o vėliau atskleidžiant, didžiąją Vilniaus katedros lobių paslaptį. „Katedros lobynas vaizdingai tarant — viena gražiausių puošmenų parodoje „Krikščionybė Lietuvos mene“. Didžiausias deimantas Arsenalo kartonoje“.

Labai plačiai pokalbiuose aptarta dvarų kultūra, Verkių rūmai, Mykolo Žilinsko dovana Lietuvai, kalbėta apie G. Kazokienės iš Australijos dovaną, Polinezijos meno kolekciją, kaip buvo kuriami muziejai, ir vienas iš svarbiausių klausimų apie Valdovų rūmus.

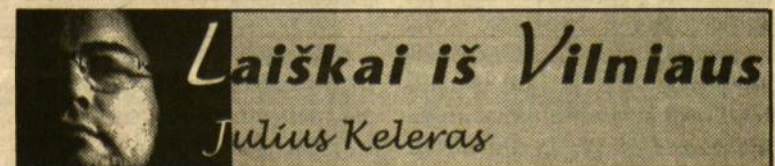
Kaip bus atkuriami valstybės širdis? Muziejnininkas: — „Tai pats rimčiausias dabar mūsų darbas, kuriam turime aukščiausių šalies institucijų — tarp jų ir Lietuvos Respublikos Kultūros ministerijos — igaliuojimus. Esame daugiausia susikaupę ties tuo, kas tie Valdovų rūmai, kokios bus jų pagrindinės funkcijos. Nuo to priklausys, kokie bus rūmų in-

terjerai, kam jie tarnaus. Valdovų rūmai turi tapti patogu šiuolaikinei visuomenei Lietuvos istoriniu kultūros centru. Atkurtų rūmų ekspozicijos taip pat turėtų atspindėti Lietuvos valstybingumo raidos svarbiausius faktus ir procesus, ugdyti istorinę savimone bei pilietiškumą, tapti reprezentatyviais Lietuvos ir sostinės Vilniaus turizmo vartais“.

Lietuvos dailės muziejus rimtais prasmingais darbais įsijungė vykdamas „Tukstantmečio programą“, o darbų, įgyvendinant kultūros paveldo projektus gausybė. Tai vainikuoja visus ankstesnius darbus. „Vienas lauke — ne karys“, — sako muziejnininkas. Pats būdamas bitininku, stebėdamas darbštuolių bitučių išmintingą gyvenimą, pokalbiuose išvardijo daugybę kartu besidarbuojančių, puikiai atliekančių savo darbą, talentingų, ištikimų kultūros paveldo, muziejinių vertybių puoselėtojų, bendradarbių pavardžių. Belieka tik pridurti — daug rankų sunkia našta kelia. Taip ir knyga išvydo pasaulį tik su rėmėjos dail. Magdalenos Stankūnienės parama. Daug liko nepamirėta, tenka vėl verstis puslapius. O į viešnagę Lietuvoje vykstantiems, belankant mūsų šventovės siūlav nepamiršti šios knygos, išgity, nes dar daug įdomaus surasite joje mintimis dalyvaudami pokalbyje.

Romualdas Budrys, Sigitas Krivickas. *Po mūsų šventovės skliautais*. Spausdino Adomo Jakšto spaustuvė, Girelės g. 22, Kaišiadorys.

Laima Krivickienė

Lietuva: pilietinė visuomenė?

Ar iš tikro esama Lietuvoje pilietinės visuomenės užuomazgų? Ar sąmoningai ir įtemptai siekiame savo valstybės stiprinimo? Tokie ir panašūs klausimai šiuomet yra gana populiari ne vien žiniasklaidoje, politiniuose ar akademinuose ratuose. Juos formaliai ar neformaliai narsto moksleiviai, pensininkai, kiti Lietuvos piliečiai, ypač dabar susiduriantys su anaipolt nepilietiškos drąsos veiksmais aukščiausiose valdžios sluoksniuose.

Pavyzdžių toli ieškoti neteks: užteks prisiminti bandymą pakeisti generalinį policijos komisarą ar kitus neišsėmiamus skandalus bei skandaluikus, vienaip ar kitaip susietus su Prezidentūra. Atrodo, tarsi iš bato būtų atsivėrusi mitinė Pandoros skrynia. O jei dar pastebėsime kaip akivaizdžiai, veržliai ir negailestingai, net ir mūsų pokomunistinės Lietuvos gležnos ir labai nebrandžios demokratijos sąlygomis, dirba propagandos mechanizmas, viską apledamas tirštos, dažnai, rafinuotai demagogiškos, retorikos padazu, gali pamanyti, kad gimei ir per anksti, ir per vėlai, ir, aišku, ne pačiu laiku.

Kasdienė propaganda, srūvanti visais įmanomais informacijos kanalais, vertia žmogaus įsitikinimų sistemą, nepalikdama vietos dviprasmybėms ir darydama ypač didelį psichologinį spaudimą. Kiekvienam visuomenės nariui propaganda primeta stereotipus, tad visi galimi atsakymai į klausimus jam patiekiami iš anksto.

Stereotipai žmones suvienija, suskirsto į „savus“ ir „svetimus“. Propagandos paveiktas, žmogus aistringai prisiriša prie savo grupės vertybių, kurios joje reiškiasi kaip bendros mąstymo klišės. Jos veikia, žmogus nustoja būti individualybe, kitus ir jų veiksmus jis vertina pagal išankstinius stereotipus. Bent jau taip mano prancūzų sociologas bei teologas Jacques Ellul, ir jo teoriją šiuo požiūriu puikiausiai atspindi Lietuvos kasdienybė. Juk pastaruju metu Lietuvos visuomenė tapo meistrų propagandos specialistų sukurtos mitų sistemos belaisve. Apklaušinijami žmonės vienu balsu tvirtina, kad Lietuva esanti „pavojuje“, tačiau, paprašyti paremti savo požiūrį, negeba nieko esmingiau paaiškinti. Tai reiškia, kad, propagandistams vikriai sumaišius vertybines orientacijas, psichologinis klimatas šalyje šiuo metu yra ne tik įtemptas, bet ir itin prastas, o tai, be abejonės, neprisideda prie pilietinės visuomenės tobulinimo.

Visi žinome, jog pilietinė visuomenė — demokratijos pamatas, kurio dėka Seimo nariai bei kiti valstybės tarnautojai priverčiami dirbti piliečiams, patys jų interesų. Tad, kad pilietinė visuomenė bręstų, reikia, kad ją sudarytų žmonės, neabejingi valstybės vykdomai politikai, nebijantys išreikšti savo nuomonę, galintys ir norintys suformuluoti savo norus, ieškantys naudos ne vien sau, savo šeimai, bet ir savo artimui.